

АНАЛІТИЧНІ МЕТОДИ ФІНАНСОВОГО АУДИТУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Аудит в Україні був започаткований порівняно недавно, ухваленням у квітні 1993р. Закону України «Про аудиторську діяльність» [1]. Через це понятійний апарат, організаційні та методологічні засади аудиторської діяльності поступово виокремлюються з науково-практичного доробку державного фінансового контролю, реагуючи на інформаційні вимоги учасників аудиторських перевірок і враховуючи багатий зарубіжний досвід аудиторської практики. Масштаби і види аудиторських послуг зазнають постійного розвитку, що підтверджує важливість та результативність як зовнішнього незалежного (обов'язкового й ініціативного), так і внутрішнього аудиту. Роль фінансового аудиту в забезпеченні ефективної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності підтверджує сформована протягом досить обмеженого часу розгалужена інфраструктура вітчизняного аудиту. До її складу входять понад 3,3 тис. сертифікованих аудиторів, які працюють у складі 1584 аудиторських фірм, та більш як 0,8 тис. аудиторів-підприємців, які здійснюють аудиторську діяльність одноосібно [2, с. 3].

Актуальність вибору й оптимального поєднання методів фінансового аудиту зумовлена тим, що за допомогою аудиторських перевірок можливо розв'язати досить складні та значущі проблеми у сфері управління державним майном і надання професійних висновків про достовірність інформаційного забезпечення підприємницької діяльності. Виходячи із законодавчого трактування аудиторської діяльності як комплексного поняття, яке охоплює організаційне та методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок і надання інших аудиторських послуг, важливо зазначити, що фінансовий аудит повинен не лише з'ясувати достовірність фінансової звітності, але й розробляти запобіжні заходи для забезпечення ефективної діяльності підприємств на перспективу. Тому застосування прогресивних методів аудиторської діяльності є досить актуальним для поліпшення управління державними і приватними підприємствами, а також ширшого запровадження діагностичного, профілактичного, санаційного та ін. новітніх видів аудиту.

Науковий інтерес дослідників до визначення прогресивних методів фінансового аудиту та їх впливу на запобігання фінансовим порушенням і підтримання стабільного фінансового стану господарюючих суб'єктів зумовлений переміщенням мети аудиту в площину загальнонаціональної безпеки. Глумачення методу аудиту і його складових елементів, тобто методичних прийомів аудиту, залишається дискусійним питанням серед науковців і аудиторів-практиків, тому що багатогранна аудиторська діяльність має дуже складні причинно-наслідкові зв'язки з управлінням економічними процесами на макро- і мікрорівнях. Одна група авторів трактує метод аудиту як системне поняття, що включає усі процеси розширеного відтворення на макрорівні [3], другий підхід передбачає розгляд методу аудиту на мікрорівні, враховуючи його вплив на фінансово-господарську діяльність окремих господарюючих суб'єктів [4], деякі вчені пропонують не ототожнювати метод аудиту й метод аудиторської діяльності. На нашу думку, варто погодитись з визначенням М. Кужельного та Г. Давидова, які розуміють під методом аудиту прийоми, способи, правила, що дають можливість сформувати позитивне судження аудитора, яке містить у собі його позитивне уявлення про стан і правильність дій об'єктів, які перебувають у сфері аудиторської оцінки; дослідити об'єкти аудиту [5, с. 49].

Існують й інші точки зору на метод аудиту, але більшість фахівців з аудиту сходяться на тому, що слід відрізнити від загального методу аудиторської діяльності набір методів аудиту, які застосовуються в конкретних напрямках аудиту під час проведення конкретних перевірок.

Аналітичні методи аудиту визнаються багатьма фахівцями з аудиту доречними як для незалежних аудиторських перевірок, так і для державного фінансового аудиту, різновидами якого є: аудит ефективності виконання бюджетних програм, аудит діяльності бюджетних установ, аудит діяльності державних підприємств і аудит систем внутрішнього контролю [6]. У той же час не розроблено єдиного підходу до чіткого пояснення призначення, сфери і доцільності використання фінансово-економічного аналізу як одного з важливих методів аудиту. Тому в практиці аудиту аналітичний метод на теперішній час має обмежене застосування.

Метою статті є обґрунтування застосування заключного аналізу при проведенні фінансового аудиту та визначення його впливу на ефективність діяльності підприємств різних форм власності.

Результативність аудиторських перевірок залежить від багатьох чинників: нормативно-правової бази, сучасного якісного інформаційно-методичного та програмного забезпечення, оптимального поєднання виявлення фінансово-господарських порушень з розробкою запобіжних заходів, спрямованих на виявлення невикористаних резервів, професіоналізму аудиторів тощо.

В аудиторській діяльності застосовуються як власні методичні прийоми (органолептичні, розрахунково-аналітичні, документальні, узагальнення і реалізації результатів аудиторського контролю), так і запозичені з інших наук методи (статистичні, кібернетичні, економіко-математичні, соціологічні тощо).

Використання набору ефективних методів і методичних прийомів аудиту повинно сприяти системному вивченню господарських та фінансово-економічних явищ і процесів; виявленню порушень і наданню адекватної оцінки системи обліку й звітності на підприємствах; отриманню належних доказів та додержанню вимог нормативів щодо оформлення результатів аудиту (акт, висновок); своєчасності та повноті інформованості замовників або клієнтів про об'єкт аудиторської перевірки із застосуванням відповідних критеріїв суттєвості й достовірності даних.

Водночас проведення фінансового аудиту за допомогою методів, які знайшли широке використання в практиці аудиторських перевірок державних і недержавних підприємств, не дозволяє повною мірою реалізувати превентивні механізми аудиторської діяльності. До проблем організаційно-методичної системи сучасного фінансового аудиту слід віднести:

- домінування фіскального характеру аудиторських перевірок бюджетних установ, організацій, підприємств та інших господарюючих суб'єктів, їх спрямованість лише на пошук і виявлення фінансових порушень;

- відсутність продуктивного зворотного зв'язку фінансового аудиту з системою управління фінансово-господарською діяльністю на державному і корпоративному рівнях через те, що аудиторські висновки здебільшого виконують інформативну функцію, не озброюючи підприємства інструментами впливу на поліпшення господарювання і фінансовий стан підприємств та не орієнтуючи їх на прийняття зважених управлінських рішень;

- обмеження аудиторської діяльності нерідко тільки перевіркою та оцінкою достовірності фінансової звітності без надання низки супутніх аудиторських послуг, які здатні поряд з усуненням недоліків в обліку й звітності розробити алгоритм заходів із запобігання банкрутству, виходу з кризового фінансового стану та поліпшення ліквідності та прибутковості діяльності підприємств [7].

Для розв'язання накопичених проблем в методичному забезпеченні обов'язкового, ініціативного і внутрішнього аудиту є сенс запропонувати напрями вдосконалення аудиторської діяльності в державному і підприємницькому секторах вітчизняної економіки:

- по-перше, ініціювання законодавчого закріплення аудиту як повноцінної складової цілісної національної системи фінансового контролю відповідно до інших елементів цієї загальнодержавної контролюючої системи;

- по-друге, налагодження взаємодії інститутів державного, незалежного і внутрішнього аудиту через Аудиторську палату, яка об'єднує професійних аудиторів і представників державної влади та може стати координуючою ланкою для раціональної роботи представників внутрішнього аудиту в системі управління корпоративними структурами;

- по-третє, розвиток системно орієнтованого аудиту в Україні завдяки створенню методичних засад зовнішнього аудиторського оцінювання системи внутрішнього аудиту, а також використанню результатів внутрішнього аудиту для підвищення якості та надійності незалежних результатів аудиту фінансової звітності державних і бізнесових структур;

- по-четверте, ініціювання прийняття Закону України щодо управління об'єктами державної власності для створення правової бази проведення аудиторських перевірок правомочності і прозорості переходу державного майна в оренду або через викуп до приватних власників, фінансового аудиту об'єктів, що знаходяться у змішаній формі власності з метою запобігання їх банкрутству й ліквідації, аудиторської діяльності приватних фірм, що тісно співпрацюють з державними підприємствами, для виявлення і ліквідації налагоджених схем викачування бюджетних коштів, що одержані державними материнськими структурами;

- по-п'яте, підвищення ступеня взаємозв'язку внутрішнього аудиту з управлінським обліком, що сприятиме формуванню інтегрованої гнучкої системи бюджетування і внутрішнього контролінгу;

- по-шосте, обов'язкове застосування аналітичних методів фінансового аудиту, які здатні виявити резерви поліпшення використання фінансово-економічного потенціалу державних і недержавних господарюючих суб'єктів, що забезпечить отримання для підприємств економічних вигід в майбутньому [8].

Традиційно в незалежних аудиторських висновках і актах обов'язкових зовнішніх та внутрішніх аудиторських перевірок відображають узагальнену інформацію про наявність чи відсутність господарських порушень, визначають типи порушень і способи їх здійснення, з'ясовують ефективність розпорядження бюджетними коштами, висловлюють компетентну думку щодо достовірності фінансової звітності й фінансового стану підприємства (ймовірності банкрутства), наводять результати економіко-правового моніторингу установчих документів і бізнес-планів, а також наводять рекомендації для усунення негативних чинників на фінансово-господарську діяльність підприємства. Хоча в рекомендаціях аудиторських висновків (актів), як правило, досить зрозуміло викладено шляхи ліквідації виявлених порушень і можливості поліпшення фінансової ситуації підприємств, але нерідко бракує виявлених аналітичним методом підстав для захисту майнових і фінансових інтересів господарюючих суб'єктів. Це стосується насамперед поновлення порушених прав і відшкодування збитків, врахування в результатах аудиту наслідків внутрішніх організаційних та економічних змін, а також оцінювання впливу зовнішньоекономічних факторів, що спричинили несприятливі ресурсні та фінансово-економічні наслідки. Відображення заключного фінансово-економічного обстеження передбачає комплексне застосування в процесі аудиту таких розрахунково-аналітичних методів:

- аналізу фінансового стану і діагностики банкрутства підприємств;
- економічного аналізу;
- статистичних і техніко-економічних розрахунків;
- аналітичного групування;
- аналізу щоденної або поопераційної зміни залишків;
- оцінки прогнозного стану об'єктів;
- інші аналітично-прогнозні методи залежно від мети тематичних і вибіркових аудиторських перевірок актуальних питань державної та підприємницької діяльності.

Зважаючи на те, що погіршення фінансового стану підприємства супроводжується зростанням його боргів і викликає згорання діяльності через неможливість розрахуватися за зобов'язаннями, аналітичне дослідження фінансового стану і передумов банкрутства суб'єкта фінансово-господарської діяльності повинно бути обов'язковою складовою частиною кожного аудиторського висновку (акту). Інші аналітичні і прогнозні методи мають залежати від цілей і характеру проведеного аудиту [9].

Для оцінювання фінансового стану і визначення можливості банкрутства розроблені й використовуються різні дискримінантні багатofакторні моделі (Альтмана, Спрінгейта, Таффлера, Тішоу, Беєрмана, Давидової, Белікова, Терещенка та ін.). При обранні моделі діагностики банкрутства варто враховувати, що застосовані в цих моделях коефіцієнти можуть на практиці набувати змін залежно від законодавчої бази та економічної ситуації в країні в різні роки. Тому доцільним є здійснення розрахунків за 2-3 моделями для підвищення якості прогнозу [10].

Заключний аналіз в фінансовому аудиті здійснює відчутний вплив на ефективність функціонування підприємств, який проявляється через:

а) визначення перспектив майбутньої фінансово-господарської діяльності при відмові управлінської ланки підприємства від дотримання рекомендацій аудиторів;

б) виявлення і врахування допустимих і критичних відхилень від накресленої стратегії і запланованих (очікуваних) показників;

в) встановлення вірогідності не тільки даних обліку і звітності, але й результатів проведеного аналізу показників витрат, прибутків, продуктивності, ефективності та якості діяльності підприємств державної, приватної та змішаної форм власності;

г) створення аналітично визначених підстав для захисту майнових і фінансових інтересів господарюючих суб'єктів;

д) аналітичне обґрунтування оптимального аудиторського ризику;

е) розроблення чіткої програми дій підприємства з поліпшення кількісного й якісного рівня його фінансово-господарської діяльності та ін.

Таким чином, використання аналітичних методів при проведенні фінансового аудиту на підприємствах різних форм власності та відображення заключного аналізу в аудиторському висновку дозволить повною мірою реалізувати запобіжні (превентивні) наміри аудиту. Діагностика банкрутства підприємства повинна стати невід'ємною частиною кожного аудиторського висновку, але її варто здійснювати за 2-3 загальновідомими моделями для підвищення достовірності прогнозу. Проведення заключного аналізу у складі фінансового аудиту сприятиме створенню передумов для ефективного функціонування вітчизняних підприємств. Посилення аналітичної спрямованості аудиторських перевірок виступає підґрунтям для подальшого вдосконалення організаційно-методичних засад аудиторської діяльності в Україні.

Література

1. Закон України «Об аудиторской деятельности» от 22 апреля 1993 года № 3125 - ВР с изменениями и дополнениями в редакции от 14 сентября 2004 года № 140 // Бухгалтерия. - 2006. - №43 (718). - С. 14-21.
2. 15 років аудиторській діяльності в Україні // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 3. – С. 3-4.
3. Рудницький В.С. Методологія і організація аудиту. Тернопіль, 1998. – 192с.
4. Пилипенко І., Шевчук В. Національна система аудиту: досвід становлення та спрямування розвитку // Бухгалтерський облік і аудит. - 2008. – № 3. –С.5-13.
5. Кужельний М., Давидов Г. Теорія аудиту // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 5. – С. 44-51.
6. Левицька С. Про ефективність державного фінансового контролю // Економіка України. – 2006. – № 6. – С. 83-94.
7. Дмитренко І. Системно орієнтований аудит: проблеми методології та тенденції розвитку // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 2. – С. 26-35.
8. Бодюк А. Обґрунтування поняття методу аудиторської діяльності // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 11. – С. 49-52.
9. Яремко І.Й., Сиротяк Р.М. Аналіз і аудит житлово-комунального господарства. – Львів, 1995. – 375 с.
10. Матвійчук А. Діагностика банкрутства підприємств // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 20-28.